

А.Б. Пиязбаева^{1*} , Brent M. Дэвис²

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан

²Westcliff университеті, АҚШ, Ирвик, Калифорния

*E-mail: aqmaral.piyazbay@tilbilimi.kz

КОРОНАВИРУСТЫҚ ПАНДЕМИЯ КЕЗІНДЕ ҚАЗАҚСТАНДЫҚТАРДЫҢ ЛЕКСИКОНЫНДА ПАЙДА БОЛҒАН НЕОЛОГИЗМДЕР

Аннотация. Жер шарындағы барлық тілдер қоғамда болып жатқан түрлі әлеуметтік жағдайларға, құбылыстарға жауап береді. Қазақ тілі де үздіксіз даму, толығу, өзгеру үстінде. Күн сайын оның лексиконында жаңа сөздер пайда болып, ескіріп, енді бірі қолданыстан шығып, кейбірінің мағынасы өзгеріп, қайта жаңарып жатыр. Соңғы кезде әлемді шарпыған пандемия және елдегі орын алған эпидемиологиялық жағдай да тілге өз әсерін тигізбей қоймады. COVID-19 коронавирустық инфекция пандемиясы мен шектеу шаралары бүкіл әлемнің, оның ішінде Қазақстанның қоғамдық өміріне айтарлықтай өзгерістер әкелді, сонымен қатар тілдің ішкі ресурстары арқылы жаңа атаулардың қалыптасуына кейбір сөзжасамдық құралдардың өнімділігіне, тілдік үдерістердің жедел ағымына серпін берді. Шын мәнінде коронадағдарыс әлемнің барлық тілдерінің сөздік қорын жаңа терминдермен толықтырды. Пандемиямен бірге қазақстандықтардың да лексиконына ұжымдық иммунитет, бетперде, екпе алу, арақашықтықты сақтау, ковид, т.б. көптеген сөздер енді. Мақалада коронавирустық пандемияға қатысты қазақ тілінде пайда болған немесе мағынасы жаңарған неологизмдер талданды. Зерттеу «коронавирустық дәуірдің» тәжтажал, тәжді вирус, коронавирус сияқты лексикалық жаңалығы тілде 2020 жылы пайда болып, қысқа мерзімнің ішінде жалпы қоданысқа еніп, қолданыс жиілігі жоғары тіркес құраушы сөздердің қатарынан орын алғандығын көрсетті.

Тірек сөздер: коронавирус, пандемия, коронавирустық дәуір, COVID-19, неологизм.

Мақала Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ғылым комитетінің OR1146583 «Мемлекеттік тілді латынграфикалы ұлттық әліпбиіге көшіруді қамтамасыз ететін жаңартылған нормативтік сөздіктер мен академиялық басылымдар сериясын әзірлеу» атты бағдарламалық-нысаналы жоба аясында әзірленді.

А.Б. Пиязбаева^{1*}, Brent M. Дэвис²

¹Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан;

²Университет Westcliff, США, Ирвик, штат Калифорния

*E-mail: aqmaral.piyazbay@tilbilimi.kz

НЕОЛОГИЗМЫ, ПОЯВИВШИЕСЯ В ЛЕКСИКОНЕ КАЗАХСТАНЦЕВ ВО ВРЕМЯ ПАНДЕМИИ КОРОНАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ

Аннотация. Языки земного шара влияют на различные социальные ситуации,

явления, происходящие в обществе. Как и во всех языках мира словарный запас казахского языка также бесперебойно пополняется новыми словами. Каждый день в его лексиконе происходят изменения: появляются новые слова, какие-то из них устаревают, некоторые даже выходят из употребления, у других происходят смысловые изменения в значениях, приобретают новые роли. Пандемия, охватившая мир в последнее время, и эпидемиологическая ситуация в стране тоже оказали свое влияние на язык. Пандемия коронавирусной инфекции COVID-19 и ограничительные меры внесли существенные изменения в общественную жизнь всего мира, в том числе Казахстана, а также придали импульс формированию новых названий посредством внутренних ресурсов языка, производительности некоторых словообразовательных инструментов, ускоренному потоку языковых процессов. На самом деле коронакризис пополнил словарный запас всех языков мира новыми терминами. Вместе с пандемией в лексикон казахстанцев вошло много слов таких как социальный иммунитет, маска, вакцинация, соблюдение дистанции, корона и др. В статье анализируются неологизмы, появившиеся на казахском языке или обновленные по смыслу в период коронавирусной пандемии. Лексические новшества «эпохи коронавируса», такие как тэжтажал, тэжді вирус, коронавирус появились в языке в 2020 году и за короткий срок вошли в общее употребление и вошли в число фразообразующих слов с высокой частотой употребления.

Ключевые слова: коронавирус, пандемия, эпоха коронавируса, COVID-19, неологизм.

A. Piyazbayeva^{1*}, Brent M. Davis²

¹Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan;

²Westcliff University, USA, Irvik, State of California.

*E-mail: aqmaral.piyazbay@tilbilimi.kz

NEOLOGISMS THAT APPEARED IN THE VOCABULARY OF KAZAKHSTANIS DURING THE CORONAVIRUS PANDEMIC

Abstract. All languages on the planet are responsible for various social situations and phenomena that occur in society. The Kazakh language is also constantly developing, replenishing, and changing. Every day, new words appear in his vocabulary, become obsolete, some of them are out of Use, and some of them change in meaning and are updated again. The recent pandemic and the current epidemiological situation in the country have also affected the language. The covid-19 coronavirus infection pandemic and restrictive measures have brought significant changes to the public life of the whole world, including Kazakhstan, as well as gave an impetus to the formation of new names through the internal resources of the language, the productivity of some word-forming tools, the rapid flow of language processes. In fact, Corona has added new terms to the vocabulary of all languages of the world. Along with the pandemic, many words such as social immunity, masks, vaccinations, distance protection, covid, etc. have entered the vocabulary of Kazakhstanis. The article analyzes neologisms related to the coronavirus pandemic that have appeared in the Kazakh language or whose meaning has been updated. Lexical innovations of the coronavirus era, such as coronaviruses, coronaviruses, and coronaviruses, appeared in the language in 2020 and in a short period of time entered the common language and took a place among the words that form a combination with a high frequency of use.

Key words: coronavirus, pandemic, coronavirus era, COVID-19, neologism.

Кіріспе

Адамзат өмірінен кенеттен орын алған коронавирус инфекциясы әлемдік тілдердің барлығында өте жылдам көрініс тапты. Әрине, қазақ тілін де айналып өтпеді. Локдаун, қашықтықтан оқыту, корона, шектеу шаралары, бетперде т.б. сөздері мен сөз тіркестері аз уақыттың ішінде ең жиілігі жоғары қолданыстарға айналып үлгерді. Дүниежүзі елдерінің академиялық лексикографиясы да «коронавирустық неологияның» қарқынды үдерісінен бей-жай қалмады. 2020 жылы Ұлыбританиялық лексикографтар *lockdown* сөзін, ал немістер *Corona-Pandemie* сөз тіркесін «жыл сөзі» деп таныды (Löbbeke 2020: 6). Чех Ғылым академиясының Чех тілі институты 2020 жылдың 4 мамырында *izolace, koronavirus, pandemie, rouška, smrtnost* сөздерін ресми түрде өздерінің Академиялық сөздіктерінің құрамына енгізді. Орыс тілі неологиясы да пандемия уақытында пайда болған неологизмдерді теру мен анықтама беруде еуропалық және жалпыәлемдік тенденциядан қалыс қалған жоқ. Ресей ғалымдары А.В. Зеленин мен Т.Н. Бузева «Неологиялық экстрим жағдайындағы лексикография (коронавирус пандемиясына қатысты неологизмдер материалдары бойынша)», Е.Н. Геккина мен А.Ю. Кожевников «Коронавирусқа қатысты сөздерді бейнелеудегі лексикалық тенденциялар» атты тақырыптарымен, сондай-ақ Л.А. Араева, М.И. Федосеев, С. Берарди, Л.М. Буглакова, И.Т. Вепрева, А.В. Карлуччио, Т.И. Тихонович, Л.В. Рацибурская, Л.Н. Третьякова т.б. сынды ғалымдар осы тақырыптас баяндамаларымен түрлі конференцияларға шықты. Әрине, қазақстандық бұқаралық ақпарат құралдарында да бұл тақырып жан-жақты көтерілді. 2020 жылы наурыз-сәуір айларының аралығында пандемияға қатысты қазақ тіліне шет тілінен енген алғашқы лексема COVID-19 болды. *COVID-19 – адамзат тарихындағы он сегізінші пандемия болып есептеледі* (tengrinews.kz, 27 сәуір 2020 жыл). Уақыт өте келе қазақ тілі *COVID* (ағылшын. COronaVirus Disease) аббревиатурасын өзіне ассимиляциялап үлгерді.

2020 жылы *коронавирус* термині арнайы лексикадан әртүрлі семантикалық өзгерістерге ұшырап жалпы қолданысқа енеді. Ең алдымен оның мамандандырылған арнайы мағынасы – SARS-CoV-2 эпидемиясын тудырған коронавирустық инфекция түрінің атауы ретінде берілді. COVID-19 термині 2020 жылдың 11 ақпанында Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы (ВОЗ) коронавирустық инфекцияның атауын ресми түрде жариялаған күннен бастап Яндекс ресурстары, БАҚ-ы мен баспасөз басылымдарда жазыла бастады. Қазақ тілді БАҚ-да наурыз айында осы инфекцияға қатысты шамамен 190 жазба жарияланған. Осылайша, шеттілдік ковидтерминінің пайда болуы мен оның қазақ тілінің жүйесіне бейімделуі үдерісі іске қосылды. Коронавирустық инфекция, коронавирус, ковид-19, ковид анықтамаларынан басқа, ауызекі сөйлеу тілінде корона сөзі жиі кездеседі. Бұл сөз халық арасында екі мағынада жұмсалады: 1) COVID-19 коронавирустық инфекциясына қатысты мағынада (ПТР-тест тапсыру); 2) COVID-19 коронавирустық инфекциясы арқылы жұғатын вирус туралы (коронаның симптомдары, корона жұқтыру, коронамен ауырып қалу, корона болу). Қазақ тілінде корона лексемасының пайда болуының екінші бір нұсқасы – шет тілінің әсері, яғни ақпараттық және тілдік кеңістікте COVID-19 коронавирустық инфекциясы пандемиясына қатысты тақырыптық сегменттің ортақ болуы осындай ықпал тигізеді. Ортақ тілдік контекст жалпыға бірдей өзекті мәселе туындаған кезде және қоғамның жоғары сөзжасамдық белсенділігі жағдайында аса қажет.

Материал және әдістер

Интернет ортаның техникалық мүмкіндіктері ондағы берілген ақпаратты жылдам таратудың жоғары әлеуетіне ие. Соның нәтижесінде сәтті шыққан сөз, термин немесе жаңалық бірнеше күнде, кейде бір сағаттың ішінде миллиондаған адамдарға жетіп, олардың қолданысына да еніп кетеді. Бұл негізінен бөлісу, коммент жазу арқылы жүзеге асады.

Мақалада Қазақстандағы жаңа тілдік инновациялар талданады. Қазақстанның бұқаралық ақпарат құралдарында жиі ұшырасатын және жалпыхалықтық қолданысқа кіріп кеткен пандемияға қатысты жаңа сөздерді ұсыну, олар туралы ақпарат беру көзделді. Зерттеудің негізгі дереккөздерін баспасөз басылымдарында, танымал интернет-сайттарда (tengrinews.kz, massaget.kz, nur.kz, sputnik.kz, rus.azattyq-ruhy.kz, rus.azattyq.org.t.b.) жарық көрген мақалалар, WhatsApp мессенжері арқылы таралатын хабарламалар, Instagram, Fecеbook әлеуметтік желілеріндегі жазбалар мен комментарийлер құрады. Зерттеуде контент-талдау, материалдарды жинау, өңдеу және сауалнама жүргізу әдістері қолданылды.

Зерттеуіміздің мақсаты: пандемияға қатысты пайда болған сөздердің қайсысы қазақ тілді ортада аса танымал, белсенді қолданысқа еніп, жалпыға бірдей түсінікті болып кеткен сөздерді анықтау болды.

Мақсатқа жету үшін біз ең алдымен бұл терминдердің қайсысы қазақтілді иелендерге түсінікті және қандай терминдердің қолданыс аясының жиілігі жоғары екенін анықтап алуымыз қажет болды. Ол үшін біз онлайн-сауалнама жүргіздік. Бұл сауалнамаға топоним атаулары (Уахань), прецеденттік феномендер және бұрыннан қолданыста бар, компоненттері жалпыға түсінікті сөзтіркестері (халыққа жолдау т.б.) алынбады. Сауалнама яндекс платформасында құрылды. Әрбір респондент берілген үлгі бойынша жасы, жынысы, білімі туралы ақпаратты толтырып, әрі қарай көрсетілген терминдердің анықтылығын/түсініктілігін және қолданыс жиілігін анықтауға бағытталған сұрақтарға жауап берді. Сөздерді немесе сөз тіркестерді бағалау үшін біз сауалнамаға қатысушылардан жауап ретінде: 1) білемін, таныстарымнан естідім, өзім де қолданамын; 2) білемін, біреулерден естідім, бірақ өзім қолданбаймын; 3) білмеймін, бірақ мағынасын түсініп тұрмын; 4) білмеймін, бірақ мағынасын түсініп алуға болатын сияқты; 5) білмеймін, мағынасын түсініп тұрған жоқпын нұсқаларын таңдауды және жауап бергенде көп ойланбай жылдам жауап беруге тырысуларын сұрадық. Талдаудың дұрыс шығуы үшін қатысушылардың ең бірінші реакциясы өте маңызды болып табылады.

Сауалнамаға жалпы саны 370 адам қатысты. Олардың арасында 30% – ер адам, 70% – әйел адам. Жас мөлшеріне қарай 6% – 17-21 жас аралығында, 43 % – 28-35 жас аралығында, 40 % – 36-45 жас аралығында, 11 % – 46 жастан жоғары.

Сауалнаманың нәтижесіне қарай біз, таңдап алынған терминдерді талдап бірнеше топтарға бөліп қарастырдық.

Әдебиетке шолу

Мақалада А.В. Зеленин, Т.Н. Бузева, Е.Н. Геккина, А.Ю. Кожевников, Л.А. Араева, М.И. Федосеев, С. Берарди, Л.М. Буглакова, И.Т. Вепрева, А.В. Карлуччио, Т.И. Тихонович, Л.В. Радибурская, Л.Н. Третьякова т.б. еңбектеріне шолу жасалады.

Нәтижелер және талқылау

Қазіргі медиамәтін кірме сөздерді насихаттаудың негізгі көзіне айналып отыр.

Қоғамда шет тілдік терминдерің енуіне қатысты екіұшты, қарама-қайшы пікір қалыптасқан. Оның бірі – кірме терминдерді бәз қалпында қабылдап алуға қарсылық, мұндай пікірдің жақтастары кірме сөздердің барлығын қазақ тілінің икеміне жығуды, тілге сындыруды, баламасын ойлап табуды қолдайды. Екіншісі – халықаралық кірме терминдерді еш өзгеріссіз, сол қалпында тілге кіргізіп алуды жақтайды. Осы үдерістердің екеуі де тікелей бұқаралық ақпарат құралдарының қатысуымен жүзеге асырылады. Біздің пікірімізше, кірме сөздерден тіл зардап шекпейді. Сөйлеу бұзылуы мүмкін, тіл бұзылмайды.

2020 жылы халықаралық неологизмдер мен протологизмдер пайда бола бастады және олар дүниежүзі тілдеріне тез тарай бастады. Олардың көпшілігін ДДҰ/ (ВОЗ) қолданысқа енгізді. Неологизмдер аяқастынан пайда болып, күнделікті өміріміздің бір бөлігіне айналып кететін жағдайлар мен құбылыстарды түсіндіруге, атауға, сипаттауға көмектеседі. Төменде біз, пандемияға қатысты пайда болған бірнеше неологизмдер мен протологизмдерді ұсынып отырмыз. Мұндағы протологизм <protologism> (грек. protos-алғашқы, бастапқы, logos-сөз) дегеніміз – белгілі бір автор немесе топ мүшелері алғаш болып қолданысқа шығарған, алайда неологизм болып бекіп үлгермеген жаңа сөз. Протологизмдер тілдің лексикалық бірлігі ретінде жаңа құбылысты атау, тілдің лексикалық және концептуалды жүйесіндегі олқылықтардың орнын толтыру үшін жасалады. Протологизмдердің неологизмдерден басты айырмашылығы – жаңа атау ретінде енген, алайда көпшілік қолданысқа түспеген, неологизмдерге айналып үлгермеген жаңа сөздер. Протологизмдер уақыт өте келе, БАҚ-да, әлеуметтік желілерде кеңінен тарала бастағаннан кейін бірте-бірте табиғи жолмен неологизмдерге айналып кетеді. Ең алғаш рет бұл терминді 2000 жылдардың бас кезінде американдық әдебиеттанушы-теоретик М. Эпштейн ойлап тапты. Қарапайым тілмен айтқанда, протологизм – жақында ойлап табылған, ал неологизм – тілде қолданыста жүрген жаңа сөз.

2020 жылы қолданысқа еніп, неологизмге айналып кеткен протологизмдер:

Тәжтажал COVID-19 коронавирустық инфекциясы арқылы жұғатын вирустың халықарасында тараған атауы. Тәжтажал жұқтырған адамның келуі – әуе компанияларының салғырттығы және әуежайдағы кеден қызметкерлерінің немқұрайлығы (<https://sn.kz/sn-aleumet/66777-zhurnalst-koronavirus-zhuk-tyrgan-adamnyn-keluine-ue-kompaniialarynyn-salgyrttygy-men-uezhaidagy-keden-kyzmetkerlerinin-nemku-r-ailygyn-kin-lap-otyr>).

Тәжді вирус Коронавирустың ел ішінде тараған қазақшаланған атауы. *Шымкентте тәжді вирус және пневмония ауруымен науқастандардың қарасы күн сайын артып барады. 24-наурыз бен 24-маусым аралығында 2559 науқас індет ілмегіне ілінді. Өкінішке орай соның тең жартысының кеселі симптомсыз. Яғни, ауру белгілері білінбейтін науқастар дертті таратушы ошаққа айналуы бек мүмкін. Мамандар осыған алаңдайды. Ал, карантинге алынып, оқшауланғандар саны 3440-қа жетті* (https://shymkenttv.kz/kz/news/society_public/kaladagy-kazirgi-ahual-2).

Бетперде Медициналық қорғаныш құрал. *Бетперде мен қолғаптар кию, қолды жуу және антисептик пайдалану – коронавирустан қорғану үшін негізгі сақтық шаралары. Қазақстанда төтенше жағдай режимі жойылды, бірақ карантин сақталуда. Эпидемио-логиялық жағдай шектеулерді толығымен жоюға мүмкіндік бермейді. Ауру турал есеп күн сайын толықтырылып отырады және қауіп жоғары болып қалып отыр* (<https://ortalyq.kz/betperde-kiip-ol-alyspaj-zh-ne-bir-birinen-ara-ashy-ty-sa-tap-kezdeshu-sanepidrezhim-erezheleri-turaly/>).

Инфодемия (ағыл. Infodemic: «ақпараттық», «пандемия» және «эпидемия»).

Жағымсыз. Қауесет, фейк/ жалған ақпарат тарату, ақпаратты әсірелеу/ бұрмалау арқылы жағдайды ушықтыру, шындықты жоққа шығару арқылы стресстік жағдай туғызу. COVID-19 пандемиясы туындатқан дағдарыстың барлық салаға кері әсерін тигізгені мәлім. Оның ішінде, медиакеністікті қосқанда, ақпарат саласы бар. Индет Қазақстанды да айналып өткен жоқ. Журналистер қауымы хабар тарату және шынайы ақпарат алуда бұрын-соңды болмаған қиындықты бастан кешірді. Мұны ұғыну осы саладағы түйінді мәселелерді қайта қарауға мәжбүрледі. Қазір бүкіл жұмыс пандемия кезеңіндегі жаңа талаптар және оған ілескен инфодемияны ескере отырып жолға қойылды. Инфодемия мемлекеттерге пандемиядан бетер зиянын тигізді. Оны еңсеру үшін бәріміз бірігіп әрекет етуіміз керек (<https://jasqazaq.kz/2020/10/02/infodemiya-virustan-da-khauipti/>).

Локдаун (ағыл. lockdown). Карантин, кәсіпорындардың, қоғамдық қызмет көрсету орындарының, халыққа қызмет көрсету орталықтарының, ойын-сауық, спорт, мәдениет т.б. орталықтарының жұмысын уақытша тоқтату, өзін-өзі оқшаулаудың қатан режимін енгізу. Қостанай облысының алты қаласында локдаун (индетке байланысты білім беру, мемлекеттік және сауда-ойын-сауық ұйымдарының жаппай жабылуы), режимін енгізу туралы шешім қабылданды деп хабарлайды KAZ.NUR.KZ Қостанай облысының Өңірлік коммуникация қызметінің Facebook-тегі ресми бетіне сілтеме жасай отырып. (<https://kaz.nur.kz/society/1861594-kazakstanny-alty-kalasynda-lokdaun-rezimi-engizildi/>).

Ағылшын тілінен енген кірме сөз. Пандемияға байланысты әлем халқы аурумен күресу мақсатында күшейтілген карантиндік шараларды енгізген кезде төрткүл дүниеге тараған термин. Ағылшын тіліндегі Collins English Dictionary сөздігінде lockdown термині алғашында түрме жаргоны ретінде қолданылған. Collins сөздігі бұл сөзді 2020 жылдың «жыл сөзі» деп атады (Collins English Dictionary).

Коронаскептиктер мен коронадиссиденттер (корона+скептик, корона+диссидент). Коронавирустың бар екеніне сенбейтін адамдар. Өмір мен денсаулық жайлы сөз қозғалғанда барлық жаңа нәрсеге күдікпен қарайды, адам тексерілмеген заттан қорқады және өзі арқылы препаратты бірінші болып сынаушылардың қатарынан болғысы келмейді. Бұл топ вирустың қауіпті екеніне сенбейтін коронаскептиктер категориясымен тіркеседі. Тағы бір мотив белгілі бір вакциналаудың белгілі бір қауіптілігі бар деген кейбір адамдардың сенімділігімен, вакциналаудың зиян келтіру үшін тікелей алдау болуы мүмкін деген күдікпен байланысты, вакциналаудан бас тартудың себептері туралы ашық сұраған кезде олар: «бұл чиптеу», «мен вакциналау түрінде не жасалатынын білмеймін» және т.б. жауап береді (Маңғыстау облысы «Қоғамдық коммуникация орталығының» Facebook парақшасы).

Коронавирустық дүрбелең (паника) Қорқыныш сезімінің туындауы. Коронавирустық пандемия бірнеше айдан бері әлемде өршіп келеді, осы уақыт ішінде көптеген зерттеулер жүргізілді, тіпті одан да көп материалдар мен жаңалықтар жарияланды. Украин дәрігері Наталья Николаева өзінің Facebook парақшасында сенуге тұрарлық нәрсе туралы және осы қиын уақытта неге дүрбелең болмау керектігі туралы айтты (<https://www.forumdaily.com/kk/smotrite-kino-i-chitajte-knigi-ukrainskaya-vrach-rasskazalapochemu-ne-stoit-panikovat-iz-za-koronavirusa/>).

Қашықтан жұмыс істеу/удаленка Кеңседе емес, үйде отырып жұмыс істеу форматы. Пандемия біткеннен кейін біз кеңсеге қайта ораламыз ба? «Удаленка» біз үшін уақытша режим болды ма? Бизнес үшін қай тәртіп тиімді? Осы сұрақтарға жауап іздеген

Nege.kz тілшісі отандық HR мамандармен кездесті (https://nege.kz/news/world/ofis_vs_udalanka_koronavirus_ketkennen_keiin_kalai_zhumis_isteimiz_20200913130651).

Қашықтан жұмыс істеу тіркесі 2020 жылдың 18 наурызынан бастап карантиндік шараларды күшейтуге байланысты көптеген кәсіпорындар мен компаниялар, оқу орындары мен зерттеу институттары, қоғамдық-көпшілік орындар өз қызметкерлерін қашықтан жұмыс істеуге ауыстыруға мәжбүр болған уақытта өзектіленді. Сөйтіп бұл термин уақыт өте келе, ауызекі сөйлеу стилінен шығып, нейтралды позицияға өтеді де, ақпараттық басылымдар мен ресми контексте белсенді қолданыла бастайды.

Антиваксерлер Вакцинация егуге қарсы адамдар. Әлемді *коронавирус инфекциясы* жаулағалы бері оған қарсы ем-домға қауесет тартушылар қаптап кетті. Қазақстанда да ел аузындағы әнші, спортшы, ақындар әлеуметтік желіге ұшақтар мен тікұшақтардың «ауаға пандемия таратып жүргенін» ескертуді әдетке айналдырған еді. Енді, міне екпе атаулыға қарсы пікірдегі антиваксерлер жұртты «вакцина құрамында чип те, ауыр металдар мен сұйық кристалдар да бар екеніне» сендіруге тырысып бағуда (AIQYN ақпараттық порталы <https://aikyn.kz/144373/antivakser-bilgenin-tilin-almaytyndar/>).

ӨЖЖ (ИВЛ) Өкпені жасанды желдету аппараты. Қанды оттегімен қанықтыру, өкпеден көмірқышқыл газын шығару мақсатында қолданылатын медициналық құрал. Сол сияқты облысқа 180 жедел жәрдем машинасы, 12 жылжымалы медициналық кешен, 3 цифрлы және 15 жылжымалы рентген аппараттары, сондай-ақ 3 компьютерлік томография, 150 ИВЛ аппараттары және басқа да қажетті жабдықтар сатып алынды (<https://egemen.kz/article/252800-taldyqorghanda-koronavirusty-erte-anyqtaughamumkindik-beretin-dguye-iske-qosyld>).

Өзін-өзі оқшаулау (самоизоляция) Адамдардың қоғамнан өзін-өзі уақытша оқшаулауы. Жалпы «өзін өзі оқшаулау» (самоизоляция) деген түсінікті бұл індет келмей тұрғанда жапондықтар қолданысқа енгізген. Жапония ол «Хикикомори», яғни дағдыны тез ауыстыруды, тұрмыс дәстүрін, тұлғалық жүріс-тұрысты, қоғамнан ерікті түрде өзін адалауды сипаттайды. Өзін өзі оқшаулау бұл ел үкіметінің індеттің өршуіне байланысты азаматтарға жариялаған жедел әрекеті және қандай да болмасын жас ерекшеліктеріне қарамай уақытша үй карантині (<https://adyrna.kz/post/36384>).

Коронавирустық концерт Германияда «коронавирустық» концерт өтті. Қойылым кезінде барлық көрермендер FFP2 маскасын тағуы керек болған. Сондай-ақ, олар COVID-19 сынағын алдын-ала жасаған (<https://baq.kz/news/othernews/germaniyada-koronavirusty-kontsert-tti/>).

Коронажаңалықтар Елде және әлемде коронавирустық инфекция дәуірінде болып жатқан оқиғалар мен жаңалықтар. *Корона жаңалықтар.* Зидан Алжир құрамасына барады, Икарди «Ювенте» ауысады, «Олимпиакос» келісілген матч ойнапты (<https://aladop.kz/post/korona-zhanalyqtar-zidan-alzhir-quramasyna-barady-ikardi-yuvege-auysady-olimpiakos-keliselgen-match-oinapty-38275/>).

Әлеуметтік қашықтық Коронавирустық инфекция COVID-19-дың таралуын болдырмауға, тоқтатуға көмектесетін іс-шаралар кешені. Канцлер Ангела Меркель баспасөз мәслихатында коронавирускқа қарсы әзірге дәрі немесе вакцина табылмағанын айтып, эпидемияның әлі аяқталмағанын қайталады. Меркель Франкфурт қаласында өтен аптада бір шіркеуде болған діни жиынға қатысқан көптеген адамға коронавирус жұққанын айтып: «Кейбір оқиғаларда вирустың қаншалықты тез тарағанын байқап

отырмыз. Сондықтан мұқият болуымыз керек» деді. Сонымен қатар федералдық үкімет пен уәлаяттар арасында келісілген келісімге сәйкес, Covid-19 эпидемиясының таралымының алдын алу мақсатымен 5 маусым күніне дейін шешім берілген 1,5 метр әлеуметтік қашықтықты сақтау ережесі 29 маусым күніне дейін созылды (<https://www.trt.net.tr/kazakh/liem/2020/05/28/lieumiettik-k-ashyk-tyk-ty-sak-tau-kieriek-1424720>).

Төсек-орын/койкоорын (орыс. койкоместо) Индеттің таралу өсіміне байланысты ауруханаларда қосымша орындар бөлу, жаңадан жедел палаталар салу. Бұл туралы Маңғыстаудағы коронавируспен күрес шаралары тақырыбына арналған онлайн-брифингте облыс әкімі Серікбай Трұмов мәлімдеді. Жалпы денсаулық сақтау ұйымдарында барлығы 1766 төсек-орындар дайындалды. Соның ішінде, инфекциялық стационарда 230 төсек орын, провизорлық стационарда 1346 төсек орын және карантиндік стационарда 190 төсек орын жасақталды (<https://open-almaty.kz/kk/surak-zhauap-koronaviruskarsy-vakcinalau-turaly>).

Коронадағдарыс/КоронакризисSARS-CoV-2 коронавирустантуындаған COVID-19 коронавирустық инфекциясының таралу жылдамдығының өсуіне байланысты дүниежүзі бойынша жарияланған пандемия салдарынан әлемнің бірқатар елдерінде орын алған саяси, экономикалық және әлеуметтік дағдарыстың жалпыланған атауы. Қазақстанның 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму Жоспары: стратегиялық міндеттер, коронадағдарыс салдарын еңсеру шаралары (Strategy 2050 аналитикалық шолу порталы <https://strategy2050.kz/amp/news/aza-stanny-2025-zhyl-a-deyingi-ltty-zhospary-strategiyaly-mindetter-koronada-darys-saldaryn-e-seru-sh/>).

Қызыл аймақ Коронавирус бағдаршамы. 100 адамға шаққанда, 50-ден аса адамда инфекцияны жұқтыру жағдайы анықталса, сонымен қатар R бірліктен асып кетсе «қызыл аймақ» деңгейі беріледі. «Қызыл аймақта» Нұр-Сұлтан қаласы, «сары аймақта» – 6 өңір: Алматы қаласы, Атырау, Павлодар, Батыс Қазақстан, Ақмола және Қарағанды облыстары орналасқан. Қалған 10 өңір – «жасыл аймақта» (<https://primeminister.kz/kz/news/kazakstan-covid-19-auruy-boyunsha-zhasyl-aymakka-otti-1054846>).

Коронавирус штаммы Коронавирус COVID-19 инфекциясының мутацияланған түрі. Жапон жұртында әлемнің 40 тан астам еліне тарады деген коронавирустың жаңа штаммынан басқа мутацияға ұшыраған КВИ-дің тағы бір түрі шықты (<https://egemen.kz/article/260823-covid-19-dynh-qauipti-dganha-shtammy>).

Сатурация Қанның оттегімен қанығу деңгейі. Сатурацияны өлшегенде паровоз ойнаймыз: пульсоксиметрде қозғалатын шкала бар, баладан пойыздың қайда жеткенін айтуды сұраймыз,– дейді Ордина (<https://www.azattyq.org/a/russia-covid-children-hospital/31561975.html>).

Карантин Қазақстан Республикасының карантин қызметі сырттан әкелетін аса қауіпті (карантиндік) жұқпалы аурулардың алдын алуға, олардың таралуына жол бермеуге бағытталған жалпы мемлекеттік шаралар жүйесі (<https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P940000579>).

Коронавирусты пневмонияӨкпенің қабынуы. Қазақстанда соңғы екі айда пневмониямен ауырған науқастардың басым бөлігінен коронавирус анықталмаған. Алайда сарапшылар жазда пневмонияның өршуіне коронавирус әсер еткенін жоққа шығармай, бактериалды және коронавирусты пневмония деп екі бөлек қарастырып отыр. Кеше ДДСҰ денсаулық сақтау саласы бойынша төтенше жағдайлар бағдарламасының директоры Майкл Райан пневмонияның бұл түрі дұрыс диагноз қойылмаған Covid-19 болуы мүмкін деген пікір айтты. Қазіргі таңда ДДСҰ Қазақстанның Денсаулық сақтау министрлігімен тығыз байланыс орнатып, тест сапасын тексеруге кіріскен(<https://>

informburo.kz/kaz/koronavirustы-рневмониya-ony-belgler-anday-zhne-alay-emdelu-kerek-.html).

ПТР тест Биологиялық материалдағы анықталатын нуклеин қышқылдарындағы (ДНК) аз концентрациялы фрагменттердің айтарлықтай ұлғайтылуын қамтамасыз ететін молекулярлық биологиядағы эксперименталды әдіс. ПТР – полимеразды тізбекті реакция – адам ағзасында инфекция, оның ішінде SARS-CoV-2 вирусының РНК-сы бар-жоғын анықтауға көмектесетін әдіс. Бірақ бәрі соншалық оңай емес. Қазақстанда ПТР тест қорытындысы дұрыс шықпайтын кездер көп кездеседі. Әлеуметтік желіде адамдар бір сағат ішінде басқа зертханада қайта тапсырған ПТР тест басқа нәтиже көрсеткенін айтып, жиі шағынады (<https://www.azattyq.org/a/kazakhstan-i-passed-the-pcr-test-in-two-places-the-results-are-different-why-is-this-happening/30967967.html>).

Ұжымдық иммунитет Ұжымда жүретін иммунологиялық үдерістер. Аурудың таралуын тақтататын адамдардың белгілі бір «критикалық» санына жету. «Ұжымдық иммунитет қана індетпен күресуге көмектеседі. Сондықтан екпе қабылдауымыз керек. Бүгінде қаланың барлық емханаларында тегін вакцинация ұйымдастырылуда» – деп, қала әкімінің орынбасарлары А. Садубаев тұрғындарды екпе алуға шақырды (<https://www.elana.kz/uzhymdyq-immunitet-qana-indetpen-kuylesuge-komektesedi/>).

Коронаэнтрузиаст Коронаскептиктер мен коронадиссиденттерге қарсы топ. Коронаэнтрузистер коронавирустан қорғану шараларын толықтай ұстанады: масканы үнемі тағып жүреді, халықты карантиндік шараларды қатаң сақтауға шақырады (<https://massaget.kz/layfstayl/alemтанu/62729/>).

Короначеллендж Елде және әлемде кең тараған түрлі интернет-эстафеталар. «Челлендж» сөзі ағылшын тілінен аударғанда «шақыру» деген мағынаны береді. Әлеуметтік желілер арқылы желі қолданушысын жаһандық трендтерден қалмауға үндейді. Каронавирус кет, кет, кет! Халықаралық Челлендж! (https://www.instagram.com/p/B9qVabJFBAZ/?utm_source=ig_embed&ig_rid=9932a0e6-5497-4993-87fd-0241d37fcf36). Песня про коронавирус, новый челлендж. Казахстанский композитор и певец Марат Омаров сочинил песню про коронавирус, которая моментально стала вирусной. Самым ярким получились слова припева, они звучат так: «Коронавирус — нет, нет, нет... коронавирус — кет, кет, кет... жакындама... жолама...» (<https://knews.kg/2020/03/17/pesnya-pro-koronavirus-novyi-chellendzh/>).

Коронафейк COVID-19 коронавирустық инфекция туралы әлеуметтік желілер мен мессенджерлерде халық арасында дүрбелең туғызу мақсатында таратылатын жалған, негізі жоқ хабарламалар. Апталық шолу: Платонов мәлімдемесіне фактчек, құбыжық туралы жалған видео, коронафейк және басқалары туралы (<https://knews.kg/2020/03/17/pesnya-pro-koronavirus-novyi-chellendzh/>).

Ұзаққа созылған карантин салдарынан халық арасында COVID-19 коронавирустық инфекцияға қатысты тараған ойдан шығарылған түрлі оқиғалар мен әңгімелер.

Сонымен қатар, зерттеуді жүргізу барысында, контент-талдаудың нәтижесінде біз, тілдің ішкі ресурстары арқылы жаңа атаулардың қалыптасуының, кейбір сөзжасамдық құралдардың, оның ішінде «корона» сөзінің өнімділігін байқадық. Тілімізде жүріп жатқан жаңа тілдік тенденциялардың қарқынды серпін алғандығын да көрдік. Осы жағынан алғанда, біз пандемияға қатысты пайда болған жаңа сөздерді жасалу жолдарына қарай бірнеше тақырыптық топтарға бөліп қарастыруды жөн санадық.

1. Бірінші топқа бұрын тілде бар, алайда 2020 жылдан бастап қайта өзектіленген сөздерді жатқызыдық. Бұл лексемалардың көпшілігі жалпы қолданыста бұрыннан бар,

олардың өзін екіге бөліп қарастырдық: 1) семантикасы өзгеріске ұшыраған лексемалар: бетперде, коронавирус, төсек-орын (койко-место), «ақ халатты абзал жан» т.б. 2) өзінің бастапқы мағынасын сақтап, қайта өзектіленген лексемалар: карантин, өзін-өзі оқшаулау, қашықтан жұмыс істеу, ПТР-тест, ӨЖЖ (ИВЛ), антидене, сатурация, корона-вирус штаммы, екпе, пневмония т.б.

Мәселен бір ғана бетперде лексемасын алып талдайтын болсақ, оның семантикасының өзгеріске ұшырағанын аңғарамыз. Қазақ әдеби тілінің он бес томдық сөздігінде бетперде сөзінің семантикасы реестрда бес мағынамен көрсетілген. Оның бастапқы мағынасы театрландырылған ойындар мен күлдіргі рөлдерде, карнавалда, сауық кештерінде өзін танытпау үшін киетін жасанды бет жамылғысы (Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 3-том. 2011: 744) ретінде болған. Ал, «Қазақтың этнографиялық категориялары, ұғымдары мен атауларының дәстүрлі жүйесі» энциклопедиясында ертеде өлік жөнелту салтында мүрденің бетіне жапқан ғұрыптық орамалдың немесе кездеме бұлдың атауы деп берілген (Қазақтың этнографиялық категориялары, ұғымдары мен атауларының дәстүрлі жүйесі. Энциклопедия. 1-том. 2011: 738). Соңғы мағынасы адамды бір нәрсенің зиянды әсерінен қорғау үшін бетті немесе беттің бір бөлігін жасырып тұратын арнайы жапсырма, маска ретінде қазақ тілінің онлайн сөздіктерінде беріліп жүр (Словopedia, онлайн-сөздік). 2020 жылы осы соңғы мағынасы қайта өзектілене түсті.

2. Екінші топқа тілде қолданыс жиілігі жоғарылап, белсенділігі артқан сөздерді жатқыздық. Бұл топта да қолданыста бұрыннан бар, бірақ аздап семантикалық өзгеріске ұшыраған және жиілігі артқан сөздер қамтылды. Мәселен, жеңіл түр (легкая форма), екінші толқын (вторая волна), қызыл аймақ. Мұндағы екінші толқын тіркесін алып қарайтын болсақ, бұрын бұл биграмма (биграмма – бұл мәтінде немесе мәтіндер корпусында бір-біріне тіркескен екі сөз.) жоғарғы оқу орындарына талапкерлерді қабылдаудың екінші кезеңін білдіретін болған. 2020 жылы мағынасы сәл өзгеріске ұшырап, екінші толқын деп негізінен коронавирус инфекциясы өршіген екінші кезең аталып кетті. Тәжді вирус пандемиясына байланысты пайда болып, белсенділігі артып, жиілігі жоғарылаған сөздер: коронадемалыс, зум, коронажаңалық, айыппұл, коронабокст.б.

3. Үшінші топқа екі сөздердің бірігуі арқылы жасалған жаңа терминдерді жатқыздық. Мысалы, коронадағдарыс, коронасептик, коронадиссидент, коронаэнтрузиаст, тэжта-жал, коронақор, коронастатистика, коронафейк, коронамиф, короначеллендж, корона-бизнес.б.

4. Тіркес арқылы жасалған терминдер: қашықтан оқу/жұмыс істеу, коронавирустық дүрбелен, коронавирустық концерт, коронаэкономикалық талдау, корона соққы, тэжтажал апаты, коронавирус дәуірі, ұжымдық иммунитет, әлеуметтік қашықтық, санитарлық талаптар, бақылау комиссиясы, эпидемиологиялық жағдай, сақтық шаралары, коронавирустың симптомдары, вирустың алдын алу, маска режимі т.б. Осында ерекше айта кетерлік жайт, маска сөзінің қазақша бетперде түріндегі баламасы бола тұра, әлеуметтік желілерде, интернет-ресурстарында, ақпараттық порталдарда, жаңалықтарда, ресми ақпараттарда орыс тіліндегі «масочный режим» биграммасы еш өзгеріссіз маска режимі тіркесімен беріліп жүр.

5. Қысқарту арқылы жасалған, аббревиатура түрінде жиілігі жоғары сөздер: ДДҰ (ВОЗ) – дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы, ПТР (ПЦР) – полимеразды тізбекті реакция, МРТ - магнитті резонанстық терапия, ӨЖЖ (ИВЛ) – өкпені жасанды желдету аппараты, SARS – severe acute respiratory syndrome (ауыр түрдегі респираторлық

синдром) т.б. Осындағы ПТР және ӨЖЖ аббревиатураларының орыс тіліндегі нұсқалары: ПЦР, ИВЛ қазақстандықтардың арасында күнделікті өмірде, денсаулық сақтау саласында жиі қолданыста.

6. Префиксойд, аффиксойд сөзжасамдық жолымен жасалған терминдер: пульсоксиметр, вакуум-камера, *Үір-палата*, *онлайн-оқу*, *оффлайн-жұмыс* т.б.

7. Кірме сөздер: коронатайм, локдаун, пандемия, COVID-19, инфодемия, штамм, пандемия т.б.

Қорытынды

Жоғарыда берілген неологизмдердің, семантикасы өзгеріске ұшыраған лексемалардың және бастапқы мағынасын сақтап қайта өзектіленген сөздер мен сөз тіркестерінің қазақтілді иелменге түсініктілігі мен олардың қолданыс жиілігі жүргізілген сауалнаманың нәтижесіне сәйкес төмендегіше анықталды:

1-кесте—COVID-19 пандемиясына байланысты қазақ тілінде пайда болған сөздердің жалпыға түсініктілігі мен оның қолданыс жиілігінің деңгейін анықтау мақсатында жүргізілген сауалнаманың қорытындысы

Жауаптың нұсқасы	Таңдалған жауаптардың нәтижесіне қарай түсініктілігі мен жиілігі бойынша берілген сөздер (қолданыс жиілігі санмен көрсетілді)	Негізгі топтар
1. Білемін, таныстарымнан естідім өзім де қолданамын	Бетперде 370, тәжтажал 266, карантин 370, қызыл аймақ 370, ұжымдық иммунитет 362, санитарлық талаптар 368, эпидемиологиялық жағдай 251, коронавирусы симптомдары 366, маска режимі 370, локдаун 255, екпе 370, қашықтықтан жұмыс істеу 241, коронавирустық пневмония 259, антидене 154, екінші толқын 348.	Коронавирус инфекциясына қатысты пайда болып, семантикасы өзгеріске ұшыраған және өзінің бастапқы мағынасын сақтап, қайта өзектіленген лексемалар.
2. Білемін, басқалардан естідім, бірақ өзім қолданбаймын	ПТР-тест 81, тәжді вирус 103, коронасептиктер және коронадиссиденттер 96, коронавирустық дүрбелең 88, өзін-өзі окшаулау 100, коронажаңалықтар 189, әлеуметтік қашықтық 205, төсек-орын/койко орын 146, коронадағдарыс 230, коронавирус штаммы 153, сатурация 206, жеңіл түрі 197, коронасептик 274, коронастатистика 244, коронаэкономика 66.	Екі сөздің бірігуінен, сөздердің тіркесуі арқылы жасалған сөздер немесе тілде бұрыннан бар, пандемияға байланысты мағынасы өзектіленген сөздер.
3. Білмеймін, бірақ мағынасын түсінемін	ӨЖЖ 109, коронавирустық концерт 94, инфодемия 74, короначеллендж 82, коронафейк 104, коронадемалыс 136, коронамиф 163, коронабизнес 63, коронасоққы 90.	Екі сөздің бірігуі арқылы оның ішінде түбірі корона сөзі болып келетін кірме сөздер.
4. Білмеймін, мағынасын түсініп алуға болады	Коронабокс 75, коронадиссидент 134, коронатайм 81, инфодемия 54.	Екі сөздің бірігуі арқылы оның ішінде түбірі корона сөзі болып келетін кірме сөздер.
5. Білмеймін, мағынасын да түсінбеймін	ӨЖЖ 98, коронаэнтузиаст 114, коронадиссидент 81, коронақор 131, ДҰҰ 62, инфодемия 119.	Біріккен және аббревиатура түріндегі сөздер.

Осылайша, зерттеу материалдарын талдау нәтижесінде біз келесі тұжырымдарға келдік:

1) 2020 жылы SARSCoVid-19 коронавирустық инфекциясына қатысты пайда

болып, семантикасы өзгеріске ұшыраған лексемалар мен өзінің бастапқы мағынасын сақтап, қайта өзектіленген лексемалардың қолданыс жиілігі өте жоғары;

2) екі сөздің бірігуінен, оның ішінде корона сөзімен тіркесу арқылы жасалған жаңа сөздердің мағыналары көпшілікке түсінікті, информанттар оларды оңай таниды, бірақ сөйлеу процесінде көп қолданбайды. Мұның себебі бұндай сөздердің ұзын, шұбаланды болып келуімен байланысты болуы мүмкін;

3) өнімді сөзжасамдық құралдар: префиксойдтар, аффиксойдтар арқылы жасалған лексемалардың қолданыс жиілігі айтарлықтай жоғары болмағанымен, оңай түсініледі. Қолданыста ешқандай қиындық туғызбайтыны анықталды;

4) тіркесу арқылы жасалған терминдердің қолданыс аясы кең, жиілігі жоғары;

5) қысқарту арқылы жасалған, аббревиатура түріндегі сөздердің (мыс.: ДДҰ, ӨЖЖ) жиілігі жоғары болғанымен, информанттардың көпшілігі танымайтындығы анықталды.

Сонымен қатар корона элементінің грамматикалық құрылысына қарай оларды күрделі сөз деп атаудың өзі екіұшты екенін түсіндік. Оның себебі: бір жағынан, корона компоненті жеке тұрғанда дара сөз ретінде қолданыла алмайтын, грамматикалық мағынадан гөрі сөзжасамдық өнімді құрал ретінде аффиксойд сипатына толық сәйкес келеді. Екінші жағынан, 95% жағдайда бірінші компоненті зат есімдермен бірігіп, зат атауын білдіреді және постпозициядағы зат есімге қатысты атрибутивті функцияны атқарады.

Неологизмдердің құрылымын, құрылысын, қызметін, семантикасын, пайда болу жолын зерттей отырып тіл ғылымының жекелеген салалары: лексикологияның, грамматиканың, стилистиканың өзекті мәселелеріне, сұрақтарына жауап беріп қана қоймай, қоғам өмірінде орын алып жатқан жаңа тенденцияларды да байқауға болады. Әрбір өзін сыйлайтын ел өз тілінің сөздік қорындағы болып жатқан өзгерістерді бақылауға алуы қажет екені анық.

ӘДЕБИЕТТЕР

Löbbeke A. Irgendwas mit Corona. Das Wort des Jahres. Ostseezeitung. 1.12.2020.

Collins English Dictionary [13th edition]

Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 3-том. Алматы. 2011. - 744 б.

Қазақтың этнографиялық категориялары, ұғымдары мен атауларының дәстүрлі жүйесі. Энциклопедия. 1-том. Алматы. 2011. – 738 б.

Словопедия. Информатика және компьютерлік технологиялар бойынша ағылшынша-қазақша онлайн сөздігі

REFERENCES

Qazaq adebi tilinin sozdigi. On bes tomdyq. 3-tom. Almaty. 2011. – 744 b.[Dictionary of the Kazakh literary language. Fifteen volumes. Volume 3. Almaty. 2011. – 744 P.] (in Kazakh)

Slovopedija. Informatika zhane komp'juterlik tehnologijalar bojnynsha agylshynsha-qazaqsha onlajn sozdigi [English-Kazakh online dictionary of Computer Science and computer technologies] (in Kazakh)

Collins English Dictionary [13th edition]

Löbbeke A. Irgendwas mit Corona. Das Wort des Jahres. Ostseezeitung. 1.12.2020.

Qazaqtyn jetnografijalyq kategorijalary, ugymdary men ataularynyn dasturli zhujesi. Jenciklopedija. 1-tom. Almaty. 2011. – 738 b.[Traditional system of ethnographic categories, concepts and names of Kazakhs. The Encyclopedia. Volume 1.2011. – 738 P.] (in Kazakh)